

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ СУДУ ПРО НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

CURRENT ISSUES OF THE APPEAL OF COURT DECISIONS ON THE IMPOSITION OF ATTACHMENT OF PROPERTY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Дроздов О.М., д.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу,
професор, Заслужений юрист України, адвокат
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дроздова О.В., к.ю.н., доцентка,
доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін, адвоката

Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Стаття присвячена дослідженню конституційних, конвенційних та кримінальних процесуальних аспектів судового захисту права власності учасників кримінального провадження. У зв'язку з цим у роботі проведено аналіз такої іманентної складової права на судовий захист як права на апеляційний перегляд справи в аспекті механізму забезпечення обвинуваченому та третій особі прав на окреме оскарження ухвал про накладення арешту на майно, постановлених судами під час судового провадження у першій інстанції.

За результатами дослідження автори стверджують, право власності є основоположним правом людини, яке захищене на конституційному та міжнародному рівнях. Втім це право може бути обмеженим державою в межах здійснення останньою контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів. У кримінальному провадженні обмеження права власності здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення. Проте судовий захист права власності у кримінальному провадженні повинен бути забезпечений дієвим механізмом реалізації права відповідних учасників кримінального провадження на апеляційне оскарження судових рішень, якими накладено арешт на їх майно. Звісно, що таке право не є абсолютним та може бути обмеженим. Проте обмеження права на апеляційне оскарження рішень суду про арешт майна у кримінальному провадженні мають переслідувати легітимну мету, не порушувати саму сутність цього права, а між цією метою і запровадженими заходами має існувати пропорційне співвідношення.

В суто практичній площині автори роблять висновок, що обвинувачений та третя особа мають право на окреме, без відстрочок, апеляційне оскарження ухвали суду про накладення арешту на майно, постановлені ним під час судового провадження у першій інстанції.

Ключові слова: юридичні позиції Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини, судовий захист власності, арешт майна, судове провадження, апеляційне оскарження.

The article is devoted to research of constitutional, conventional and criminal procedural aspects of judicial protection of the property rights of participants of criminal proceedings.

In this connection, the work analyzed such an inherent element of the right to judicial protection as the right to appeal the case review in the aspect of the mechanism of ensuring the accused and the third person the rights to appeal separately the resolution on the laying of arrest on property decided by the courts during the trial in the first instance.

According to the research, the authors claim that property rights are the fundamental human right, which is protected at the constitutional and international levels. However, this right may be restricted by the state within the limits of the latter's control over the use of property in accordance with the general interests.

In criminal proceedings, property rights are restricted only on the basis of a motivated court decision. However, the legal protection of property rights in criminal proceedings should be provided with an effective mechanism of realization of the right of the relevant participants of criminal proceedings to appeal court decisions, which are put in an arrest on their property. Of course, such a right is not absolute and can be limited.

However, limiting the right to appeal against court decisions on property arrest in criminal proceedings should be a legitimate goal, not to violate the very essence of this right, but a proportional correlation should exist between this purpose and the measures introduced.

In the purely practical area, the authors conclude that the accused and the third person have the right to a separate, without delay, appeal against the court ruling on the laying of arrest on the property, decided by him during the trial in the first instance.

Key words: Legal positions of the Constitutional Court of Ukraine, practice of the European Court of Human Rights, judicial protection of property, arrest of property, court proceedings, appeal.

Постановка проблеми. Питання судового захисту права власності учасників кримінального провадження постійно перебуває у фокусі уваги науковців та практиків. Проте актуальність цих питань лише посилюється як у зв'язку із постійними змінами кримінального процесуального законодавства так і контрверсійною судовою практикою, що своєю чергою обумовлює подальші наукові розвідки. Так на практиці виникла правова проблема, яка обумовила формування різної судової практики й на рівні Верховного Суду. А саме, в судовій площині гостро постало питання щодо можливості окремого оскарження обвинуваченим, третьою особою ухвали суду про накладення арешту на майно, постановленої ним під час судового провадження у першій інстанції.

Стан дослідження. Окремі питання, пов'язані із застосуванням такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна розглядалися у роботах О. Верхогляд-Герасименко, І. Гаюр, І. Гловюк, О. Капліної,

О. Котової, О. Марочкина, А. Туманянц, Л. Удалової та ін. Однак, низка питань залишалася поза межами правової дискусії.

Метою статті є розкриття конституційного та конвенційного змісту інституту судового захисту права власності обвинуваченого та третьої особи у кримінальному провадженні в аспекті забезпечення цим особам права на невідкладний апеляційний перегляд ухвал суду першої інстанції про накладення арешту на їх майно.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, Конституцією України (далі – Конституція або Основний Закон) встановлено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним (ст. 41).

Держава на виконання своїх позитивних зобов'язань забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності

і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ст. 13 Конституції).

Як зазначається у рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 12.02.2002 р., правова сутність ст. ст. 13 і 41 Конституції полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав [1].

Статтею 55 Конституції встановлено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2).

Механізм реалізації права на судовий захист визначає законодавець виключно в законах України (п. 14 ч. 1 ст. 92 Основний Закон).

Разом з тим Конституція до основних засад судочинства відносить забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (п. 8 ст. 129).

Наведені конституційні положення кореспондуються з положеннями ст. ст. 6, 13 Європейської конвенції з прав людини (далі – Конвенція) [2] та ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції (далі – Протокол 1) [3].

Стаття 1 (Захист власності) Протоколу 1 встановлює, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Нагадаємо, що ст. 1 Протоколу 1 містить три окремі правила. Перше правило, викладене в першому реченні першого пункту, має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном. Друге правило, яке міститься у другому реченні першого пункту, охоплює лише позбавлення власності і підпорядковує його певним умовам. Третє правило, зазначене у другому пункті, визнає, що Договірні держави мають право, зокрема, здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів [4, с. 16]. До прикладу, у справі, яка стосується тривалого арешту золотих монет, конфіскованих до набуття чинності Протоколу № 1, коли рішення про повернення монет заявникові, видане після набуття чинності, було скасоване, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зазначив, що практична перешкода може скласти порушення Конвенції так само як і правова перешкода. Втрата здатності розпоряджатися майном разом із невдалими спробами виправити ситуацію викликали досить серйозні наслідки для заявника для того, щоб розглядатися Судом як фактична конфіскація (*Vasilescu v. Romania*, §§ 51-54) [4, с. 19]. Заморожування банківського рахунку зазвичай вважається мірою контролю за використанням майна (*Raimondo v. Italy*, § 27, стосовно тимчасового арешту активів з метою їх конфіскації за законодавством про доходи від злочинів; *Luordo v. Italy*, § 67; *Valentin v. Denmark*, §§ 67-72, щодо позбавлення банкрутів права управляти їхньою власністю, *Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* стосовно заморожування банківських рахунків). Через неможливість заявників зняти свої заощадження протягом більш ніж двадцяти років і складність ситуації, заморожування банківських рахунків розглядалося за загальним правилом у *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former [ВП]*, § 99 [4, с. 49].

Хоча ст. 1 Протоколу № 1 не передбачено чіткого переліку процедурних вимог, зміст статті слід тлумачити таким

чином, що особам, які постраждали внаслідок втручання у їх “майно”, повинна бути надана розумна можливість подати свою справу до відповідних органів з метою ефективно оскаржувати ці заходи, посилаючись, в залежності від обставин, на неправомірність або свавільну й необгрунтовану поведінку [4, с. 24-25]. Національні провадження, порушені щодо втручання у право власності, часто застосовують п. 1 ст. 6 Конвенції. Дійсно, право на власність є правом матеріального характеру, тому рішення держави щодо експропріації або регулювання використання приватної власності або іншим чином впливає на матеріальні або інші права власності, вважається предметом права на справедливий судовий розгляд. Крім того, виконання судових рішень є невід'ємною частиною «судового розгляду» для цілей ст. 6 Конвенції [4, с. 35]. Також має бути врахована і тривалість часу, що необхідний для оскарження заходів, які обмежують права заявника [4, с. 25].

Крім того, КСУ в своєму рішенні від 21.07.2021 р. робить висновок, що сутнісний зміст права на судовий захист, що його встановлено ч. 1 ст. 55 Конституції, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами ч. 2 ст. 129 Конституції, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у ст. 6 Конвенції та витлумаченого ЄСПЛ [5].

Отже, приписи ст. 8, ч. 1 ст. 55 Конституції зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його *дієву реалізацію*, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією права на судовий захист [6].

Відповідно до практики ЄСПЛ у ст. 6 Конвенції, якою передбачено право на справедливий суд, не встановлено вимоги до держав-учасниць засновувати апеляційні або касаційні суди; там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті, повинні відповідати також і забезпеченню ефективного доступу до цих судів [7, § 25] [8, § 65]. ЄСПЛ у своїх рішеннях також неодноразово наголошував, що держава має право встановлювати певні обмеження права осіб на доступ до суду; такі обмеження мають переслідувати легітимну мету, не порушувати саму сутність цього права, а між цією метою і запровадженими заходами має існувати пропорційне співвідношення [9, § 57] [10, § 96].

Відповідні наведені положення знайшли свій розвиток в низці статей КПК. Так КПК до загальних засад кримінального провадження відносить верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; недоторканність права власності; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 7).

Статтею 8 КПК (Верховенство права) КПК встановлено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ.

Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства (ст.9 КПК України).

Позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК (ст. 16 КПК). В той же час законодавець присвятив окрему Главу 17 КПК, зокрема, питанням підстав та порядку розгляду і вирішення питань про арешт майна.

У ст. 24 КПК зазначається, що кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК (ч. 1). Гарантується право на перегляд вироку, *ухвали суду*, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді (ч. 2).

Тому враховуючи викладене можна зробити наступні проміжні висновки. Право власності є основоположним правом людини, яке захищене на конституційному та міжнародному рівнях. Втім це право може бути обмеженим державою в межах здійснення останньою контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів. У кримінальному провадженні обмеження права власності здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення. Звісно, що такі судові рішення можуть бути прийняті у формі ухвал слідчого судді на стадії досудового розслідування або судом під час судового провадження у першій інстанції. Проте іманентною складовою судового захисту права власності у кримінальному провадженні має бути дієвий механізм реалізації права відповідних учасників кримінального провадження на апеляційне оскарження судових рішень, якими накладено арешт на їх майно. Однак таке право не є абсолютним та може бути обмеженим. Проте обмеження права на апеляційне оскарження рішень суду про арешт майна у кримінальному провадженні мають переслідувати легітимну мету, не порушувати саму сутність цього права, а між цією метою і запровадженнями заходами має існувати пропорційне співвідношення.

2. Далі коротко проаналізуємо окремі положення КПК щодо механізму реалізації права на апеляційне оскарження ухвал суду про накладення арешту на майно.

Відповідно до ч. 1 ст. 392 КПК в апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме: вироки, крім випадків, передбачених ст. 394 КПК; ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру; інші ухвали у випадках, передбачених КПК.

У ч. 2 ст. 392 КПК йдеться про те, що ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених частиною першою цієї статті, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених КПК. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене ч. 1 ст. 392 КПК.

Також нагадаємо, що положення ч. 2 ст. 392 КПК щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, визнано таким, що не відповідає Конституції (є неконституційним) [11].

Потім на виконання Рішення КСУ від 13.06.2019 р. [11] Законом № 1027-IX від 02.12.2020 р. ч. 2 ст. 392 КПК було доповнено абз. 2 наступного змісту: «Ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, підлягають апеляційному оскарженню в порядку, передбаченому цим Кодексом» [12].

Також за правилами ч. 7 ст. 173 КПК підозрюваний, обвинувачений, треті особи мають право на захисника, право оскаржити судові рішення щодо арешту майна.

Втім на практиці виникла правова проблема, яка обумовила формування різної судової практики й на рівні Верховного Суду. Так у постановках Касаційного кри-

мінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 21.04.2021 р. у справі № 163/2831/20 [13] та від 9.09.2020 р. у справі № 646/5246/17 [14] викладено позицію, згідно якої ухвала суду щодо накладення арешту на майно встановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених ч. 1 ст. 392 КПК підлягає *окремому оскарженню* оскільки приписи ч. 7 ст. 173 КПК надають право особі підозрюваному обвинуваченому третім особам судові рішення щодо арешту майна.

Однак одна з колегій суддів ККС ВС, яка постановила ухвалу про передачу матеріалів кримінального провадження на розгляд об'єднаної палати ККС ВС вважала за необхідне відступити від висновку викладеного у вищенаведених постановках ККС ВС, оскільки дійшла до протилежної правової позиції щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, зокрема, про неможливість окремого оскарження ухвали суду про накладення арешту на майно постановлено під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень передбачених ч. 1 ст. 392 КПК [15].

3. Для вирішення наведеного правового питання перш за все звернімо увагу на той факт, що положення ч. 2 ст. 392 КПК, які фактично обмежували означене право на оскарження, існували ще з дати прийняття КПК, тобто з 2012 р.

Натомість Законом № 769-VIII від 10.11.2015 р. ч. 7 ст. 173 КПК було викладено в новій редакції і серед іншого доповнено положенням, яким підозрюваного, обвинуваченого, третіх осіб наділено правом на захисника та *правом оскаржити судові рішення щодо арешту майна* [16]. Саме в такій редакції наведене положення є чинним й до теперішнього часу. А як відомо, враховуючи також і положення ст. 369 КПК, судові рішення у формі ухвал щодо арешту майна приймаються як на стадії досудового розслідування стосовно підозрюваного та третьої особи так і під час судового провадження у першій інстанції стосовно обвинуваченого та третьої особи.

Аналіз юридичної конструкції ч. 7 ст. 173 КПК дозволяє стверджувати, що ця норма за способом правового регулювання є уповноважуваною. Адже в теорії права за способом правового регулювання виокремлюють, зокрема уповноважувані норми, тобто які встановлюють дозволи на здійснення особою певної активної поведінки з метою реалізації своїх правомірних інтересів і потреб. Саме уповноважувані норми втілюють право в суб'єктивному значенні, надаючи своїм адресатам *юридичні можливості та свободу розпоряджатися своїми суб'єктивними правами*. Їх особливістю є те, що надані права можуть реалізовуватися на розсуд уповноваженої особи, тобто невикористання цих прав не тягтиме юридичної відповідальності. Упізнати їх в нормативних актах можна за словами «має право», «дозволено», «може» та ін [17, с. 217]. Таким чином законодавець у ч. 7 ст. 173 КПК надав обвинуваченим та третім особам дозвіл та юридичні можливості оскаржувати судові рішення щодо арешту майна без згадки про будь-яку відстрочку у реалізації такого права.

Принагідно зауважимо, що ще у 1997 р. КСУ надаючи офіційне тлумачення ч. 2 ст. 55 Основного Закону зазначав, що аналіз зазначених в цьому рішенні законів в контексті Конституції свідчить, *що однією з найважливіших тенденцій їх розвитку є розширення сфери судового захисту*, в тому числі судового контролю за правомірністю і обгрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [18].

Крім того, ст. 58 Конституції закріплює один з найважливіших загальноновизнаних принципів сучасного права – закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. *Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності* [19].

Водночас ст. 5 (Дія Кодексу в часі) КПК визначено, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього КПК, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення.

Конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативними правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному. Звичайною є практика, коли наступний у часі акт містить пряме застереження щодо повного або часткового скасування попереднього. *Загальновизнаним є й те, що з прийняттям нового акта, якщо інше не передбачено самим цим актом, автоматично скасовується однопредметний акт, який діяв у часі раніше.* <...> [20].

За загальновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей принцип закріплений у ч. 1 ст. 58 Конституції, за якою *дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце* [21].

У разі необхідності зупинення дії законів, внесення до них змін і доповнень, визнання їх нечинними мають використовуватися окремі закони [22].

КСУ вважає, що положення ст. 58 Основного Закону передбачають загальновизнані принципи дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, а саме: *принцип їх безпосередньої дії, тобто поширення тільки на ті відносини, які виникли після набуття чинності законами чи іншими нормативно-правовими актами, та принцип зворотної дії в часі, якщо вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи* [23].

Як зазначає КСУ, за змістом ч. 1 ст. 58 Основного Закону новий акт законодавства застосовується до тих правовідносин, які виникли після набрання ним чинності. Якщо правовідносини тривали і виникли до ухвалення акта законодавства та продовжують існувати після його ухвалення, то нове нормативне регулювання застосовується з дня набрання ним чинності або з дня, встановленого цим нормативно-правовим актом, але не раніше дня його офіційного опублікування [24].

Принцип верховенства права (правовладдя) вимагає суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують суперечливі норми одного ієрархічного рівня. У таких ситуаціях до судів різних видів юрисдикції висунуто вимогу застосовувати класичні для юридичної практики формули (принципи): „закон пізніший має перевагу над давнішим“ (lex posterior derogat priori) – „закон спеціальний має перевагу над загальним“ (lex specialis derogat generali) – „закон загальний пізніший не має переваги над спеціальним давнішим“ (lex posterior generalis non derogat priori specialis). Якщо суд не застосовує цих формул (принципів) за обставин, що вимагають від нього їх застосування, то принцип верховенства права (правовладдя) втрачає свою дієвість. Імператив надання дієвості принципів верховенства права (правовладдя) вимагає одночасного застосування всіх трьох класичних формул [25].

Таким чином законодавець, з огляду на конституційний та конвенційний рівні такого права людини як право власності, з дотриманням правил юридичної техніки спеціальним законом вніс зміни до КПК та розширив зміст та обсяг прав обвинуваченого та третьої особи на судовий захист шляхом встановлення дієвого кримінального процесуального механізму реалізації конституційного права на апеляційний перегляд справи, а саме кримінальним процесуальним законом обвинуваченого наділено правом на апеляційне оскарження ухвали суду про накладення арешту на майно під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень передбачених ч. 2 ст. 392 КПК.

Додатково зауважимо, що на виконання принципу верховенства права (правовладдя), який вимагає суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують суперечливі норми одного ієрархічного рівня, застосовуючи одночасно всі три вищевказані класичні формули до співіснуючих суперечливих норми одного ієрархічного рівня, якими є ч. 7 ст. 173 КПК та ч. 2 ст. 392 КПК, є підстави стверджувати наступне.

За формулою „закон пізніший має перевагу над давнішим“ (lex posterior derogat priori) положення ч. 7 ст. 173 КПК, які були прийняті пізніше мають перевагу у застосуванні перед положеннями ч. 2 ст. 392 КПК, які були прийняті давніше.

Оскільки у ч. 2 ст. 392 КПК зазначається, що ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених 1 цієї статті, окремому оскарженню не підлягають, *крім випадків, визначених цим Кодексом.* То в подальшому законодавець саме спеціальним законом, яким є положення ч. 7 ст. 173 КПК прямо і встановив такий окремий порядок оскарження. Тому відповідно до правила „закон спеціальний має перевагу над загальним“ (lex specialis derogat generali) ч. 7 ст. 173 КПК виступає законом спеціальним, який має перевагу перед законом загальним – ч. 2 ст. 392 КПК, норми яких є нормами одного ієрархічного рівня.

Додамо, що у протилежному випадку, враховуючи аргументацію, яка викладена у рішенні КСУ від 13.06.2019 р. [11], право на апеляційне оскарження ухвали про арешт майна у суді першої інстанції може бути реалізовано лише з відстрочкою на невизначений термін до оскарження рішення у справі. Неможливість своєчасного апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції про накладення арешту на майно унеможливило ефективну та оперативну (дієву) перевірку правомірності обмеження конституційного та конвенційного права власності особи на стадії судового розгляду. Неможливість оскарження особою чи її захисником в апеляційному порядку ухвали суду про накладення арешту на майно створює умови, за яких помилкове рішення суду першої інстанції, чинне протягом тривалого часу, може призвести до тяжких невідворотних наслідків для зазначеної особи у вигляді безпідставного обмеження її конституційного та конвенційного права власності.

Можливість застосування у даній ситуації правила „закон загальний пізніший не має переваги над спеціальним давнішим“ (lex posterior generalis non derogat priori specialis) виключається застосуванням попередніх двох формул.

Якщо ще раз замислитися над змістом положень ч. 7 ст. 173 КПК та ч. 2 ст. 392 КПК, то видається, що судова практика, згідно з якою неможливо окремо оскаржити ухвали суду про накладення арешту на майно постановленого під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень передбачених ч. 1 ст. 392 КПК фактично означає заборону обвинуваченому та третій особі оскаржити ухвалу суду про накладення арешту на майно саме під час судового провадження у першій інстанції. Наведений підхід свідчить про розширене тлумачення положень ч. 1 ст. 392 КПК, яке істотно звужує зміст та обсяг права обвинуваченого та третьої особи окремо оскаржити судові рішення щодо арешту майна та загалом ігнорує положення ч. 7 ст. 173 КПК як один з "випадків, визначених цим Кодексом" (ч. 2 ст. 392 КПК), тим самим взагалі ставлячи під сумнів, що ч. 7 ст. 173 КПК є частиною КПК. А як відомо, у ст. 22 Основного Закону зазначається, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними (ч. 1). Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (ч. 2). При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу

існуючих прав і свобод (ч. 3). Звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням. Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права” [26].

Наведемо ще один аргумент. В теорії права залежно від співвідношення між текстом правового акту і змістом, сутністю, сенсом юридичного правила, що виведене інтерпретатором в результаті тлумачення (з'ясування змісту) цього тексту, виокремлюють три види тлумачення (з'ясування) за обсягом його результату (буквальне, розширене, звужене). Розширеним тлумаченням вважається у випадку, коли зміст юридичного правила, введеного в результаті його інтерпретації, виявляється ширшим ніж буквальний зміст правового акта. Водночас таке тлумачення є неприпустимим щодо положень, які містять підстави обмеження прав людини, визначають обсяг компетенції органів публічної влади та їх посадових осіб (з огляду на ч. 2 ст. 19 Конституції) [17, с. 434-435].

Отже, на нашу думку, суди без прямої на те вказівки у законі не вправі розширено тлумачити положення ч. 2 ст. 392 КПК та у такий спосіб обмежувати право обвинуваченого, третьої особи окремо оскаржити судові рішення щодо арешту майна під час судового провадження у першій інстанції.

Уявляється важливим й те, що неможливість окремого оскарження ухвали суду про накладення арешту на майно постановлено під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень передбачених ч. 1 ст. 392 КПК призводить до порушення принципу рівності перед законом та судом, як матеріального, так і процесуального його характеру, та недопустимості дискримінації. Адже на різних стадіях кримінального процесу рівень судового захисту права власності підозрюваного і обвинуваченого буде різним, оскільки обмеження права обвинуваченого на окреме апеляційне оскарження рішення суду, яке не має об'єктивного й обґрунтованого виправдання, порівняно з підозрюваним, який таким правом наділений, вбачається свавільним та несправедливим. Оскільки у ст. 24 Конституції зазначається, що громадяни

мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Як цілком слушно у зв'язку з цим зазначає КСУ у своєму рішенні № 2-р(П)/2022, що гарантована Конституцією рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає конечність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У державі, керованій правовладдям, звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а додержання загальних принципів рівності громадян перед законом та заборони дискримінації, що їх визначено приписами ч. ч. 1, 2 ст. 24 Конституції, є неодмінним складником реалізації права на судовий захист [6]. Поряд з цим, відповідно до практики ЄСПЛ, „щоб виникло питання в рамках ст. 14 Конвенції, має існувати відмінність у ставленні до осіб, які перебувають в аналогічних або істотно схожих ситуаціях. Така відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного й обґрунтованого виправдання; іншими словами, якщо вона не відповідає правомірній (легітимній) меті або якщо немає обґрунтованих відносин домірності між застосованими засобами та метою, що її переслідується. Державі-учасниці надано певний простір обдумування (margin of appreciation) у визначенні своїх дій в оцінюванні того, чи відмінності в інакших схожих ситуаціях виправдовують відмінне ставлення та якою мірою. Поняття дискримінації у значенні ст. 14 Конвенції також включає випадки, коли з особою чи групою осіб без належних підстав поводяться менш сприятливо ніж з іншими, навіть якщо більш сприятливий режим не вимагається Конвенцією“ [27, § 64].

Висновки. Системний аналіз положень Конституції, КПК, юридичних позицій КСУ, практики ЄСПЛ та правової доктрини дозволяє стверджувати, що надання особі права на невідкладний апеляційний перегляд судового рішення про накладення арешту на майно під час судового провадження є проявом гарантії виконання державою міжнародних зобов'язань у сфері прав людини зі створення умов із забезпечення підозрюваному, обвинуваченому (підсудному), третій особі дієвого юридичного засобу захисту їх конституційних прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів, необхідною гарантією відновлення порушених прав, свобод і інтересів людини, додатковим дієвим механізмом усунення помилок, допущених судом першої інстанції під час розгляду кримінальних справ до ухвалення рішення по суті. Можливість окремого, без відстрочок, апеляційного оскарження та перегляду судом апеляційної інстанції ухвали про накладення арешту на майно, постановленої судом першої інстанції, має на меті, насамперед, уникнення свавільного обмеження конституційного та конвенційного права власності особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Конституційного Суду України від 12.02.2002 р. № 3-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-02#Text/>.
2. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.
4. Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 75 с. https://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/Guide_Art_1_Protocol_1_UKR_-2019.pdf
5. Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 № 5-п(П)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-п(П)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#Text>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Delcourt v. Belgium“ від 17.01.1970 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57467>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Hoffmann v Germany“ від 11.10.2001 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59719>.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Ashingdane v. the United Kingdom“ від 28.05.1985 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57425>.
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Krombach v. France“. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59211>.
11. Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 4-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text>.
12. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення виконання рішення Конституційного Суду України стосовно оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-20#Text>
13. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у справі № 163/2831/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96503064>.

14. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 09 вересня 2020 року у справі № 646/5246/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91520430>.
15. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02 серпня 2022 року у справа № 456/3303/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624018>.
16. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні» № 769-VIII від 10.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-19#Text>.
17. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2020. – 568 с.
18. Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1997 р. № 6-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text>
19. Рішення Конституційного Суду України від 13.05.1997 р. № 1-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-97#Text>.
20. Рішення Конституційного Суду України від 3.10.1997 р. № 4-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97#Text>.
21. Рішення Конституційного Суду України від 9.02.1999 р. № 1-пп/1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>.
22. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2008 р. № 10-пп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08#Text>.
23. Рішення Конституційного Суду України від 26.01.2011 р. № 1-пп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11#Text>.
24. Рішення Конституційного Суду України від 12.07.2019 р. № 5-п(І)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text>.
25. Рішення Конституційного Суду України від 18.06.2020 р. № 5-п(ІІ)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-20#Text>
26. Рішення Конституційного Суду України від 1.06.2016 р. № 2-пп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>
27. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Khamtokhu and Aksenchik v. Russia від 24.01.2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170663>.